

7. 5. Яценко Т.С., Кміт Я.М., Олексієнко Б.М. Активне соціально-психологічне навчання, теорія, процес, практика: Навч. посібник. – Хмельницький: Видавництво НАПВУ, 2001, - 792с.
8. 6. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання. Навч. посіб. –К.: Виша шк., 2004. – 679с.
9. 7. Теория и практика глубинной психокоррекции/ Под редакцией академика Т.С. Яценко. – Донецк: ДИПІП, 2008. – 268 с.
10. 8. Теория и практика глубинной психокоррекции: Вторая Авт. Школа академика Т.С. Яценко/ Под редакцией академика Т.С. Яценко. – Ялта: РИО КГУ, 2009. – 221 с.: ил.

Резюме. У статті представлено дослідження ефективності навчання за методом АСПН, спрямованого на оволодіння процесом та методом самопізнання шляхом створення проблемної ситуації, вирішення якої підводить суб'єкта до розкриття нового, раніше не усвідомлюваного, але особистісно значимого матеріалу. **Ключові слова:** метод активного соціально-психологічного навчання, вербальний, невербальний, саморефлексія.

Резюме. В статье представлено исследование эффективности обучения по методу АСПО, направленного на овладение процессом и методом их познания путем создания проблемной ситуации, разрешение которой подводит субъекта к открытию нового, ранее не осознаваемого, но личностно значимого материала. **Ключевые слова:** метод активного социально-психологического обучения, вербальный, невербальный, саморефлексия.

© 2012

О. Г. Стасько, Л. Л. Бондаревська, О. Ю. Франчук (м. Черкаси)

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СУБ'ЄКТА У КОНТЕКСТІ ГЛИБИННО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

Постановка проблеми. Вимоги, які ставить суспільство до людини досить високі, і для того, щоб успішно адаптуватись в ньому, необхідно, в першу чергу, бути психічно здоровим. У сучасному суспільстві проблема психічного здоров'я набуває актуальності у зв'язку з підвищенням рівня тривожності, напруженості, стресів, що в свою чергу позначається на адаптації людини в соціумі. Тому збереження психічного здоров'я – одна з найважливіших передумов адаптації людини в соціумі.

Глибинно-психологічна корекція передбачає збереження психологічного здоров'я суб'єкта. Результатом психокорекції може бути поліпшення психічного благополуччя. З іншого боку, глибинний психокорекційний процес передбачає наявність психічного здоров'я в його учасників, яке визначається через фактор викривлення об'єктивної реальності: чим більше суб'єкт спотворює інформацію, тим більшою мірою виражений ступінь його психічного неблагополуччя, нездоров'я. Психокорекція рухає суб'єкта в напрямку до психічного здоров'я шляхом виявлення та усвідомлення глибинних детермінант його психіки.

Метою статті є дослідити проблему психічного здоров'я суб'єкта у контексті глибинно-психологічної корекції.

Виклад основного матеріалу. Знайомство з літературою показало, що проблема психічного здоров'я привертала і привертає увагу багатьох дослідників з різних галузей науки і практики: медиків, психологів, педагогів, філософів, соціологів та ін. Сам термін “психічне здоров'я” неоднозначний, він поєднує дві науки і дві області практики – медичну і психологічну. У деяких випадках психічний стан є основною причиною захворювання, в інших – він є поштовхом, що веде до хвороби, іноді особливості психіки діють на протікання хвороби, іноді фізичне нездужання викликає психічне переживання і психологічний дискомфорт.

Термін “психічне здоров'я” був введений Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВОЗ). У Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) сказано: “Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів, але і повне фізичне, душевне та соціальне благополуччя” [4]. У доповіді Комітету експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я “Психічне здоров'я і психосоціальний розвиток дітей” (1979) сказано, що порушення психічного здоров'я пов'язано як із соматичними захворюваннями чи дефектами фізичного розвитку, так із різними несприятливими факторами і стресами, що діють на психіку і пов'язані з соціальними умовами [4].

Ми звернули увагу на те, що в “Енциклопедичному словнику медичних термінів” термін “психічне здоров'я” відсутній, а поняття “здоров'я” визначається як стан повного душевного, фізичного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів. Термін “психічне здоров'я” широко використовується в медичній літературі і практиці. При цьому стан психічного здоров'я пояснюється умовами психосоціального розвитку дітей. Здоров'я окремої особистості характеризується повнотою прояву життєвих сил, відчуттям життя, довготривалою соціальною активністю і гармонійністю розвитку.

У психологічну літературу поняття “психічне здоров'я” стало входити порівняно недавно. У словнику за редакцією А. В. Петровського і М. Г. Ярошевського (1990) психічне здоров'я визначається як стан душевного

благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ, і забезпечує адекватну умовам оточуючої дійсності регуляцію поведінки і діяльності [3].

Дослідження психічного здоров'я знайшло відображення у працях З.Фрейда, К.Юнга, А.Адлера, Е.Фромма, К.Хорні, А. Маслоу, Т. Яценко, та ін. Визначення поняття психологічного здоров'я в сучасній літературі носить багатоманітний та відносний характер.

Згідно з дослідженнями З. Фрейда психічне здоров'я полягає у врівноваженості і збалансованості психічних процесів і основних структурних елементів психіки: свідомого і несвідомого [6]. З. Фрейд розглядав здоров'я людини як гармонійне функціонування її психічного апарату. Він уперше висловив думку, що межа між здоров'ям та хворобою, нормою та патологією досить прозора, тому що сучасній людині доводиться зважати на вимоги соціуму та культури, які не завжди сприяють задоволенню її природних бажань. Зокрема, культура придушує сексуальні бажання, за що суб'єкт платить своїм психічним здоров'ям – стає неврастеніком. Здорова людина володіє своїм психологічним апаратом. Вона здатна тримати механізми захисту під контролем свідомості. Важливий компонент психічного здоров'я, за Фрейдом, – здатність до свідомої переробки вражень, тобто домінування “Я” над “Воно”.

Розглядаючи вплив культури на психічне здоров'я, З. Фрейд прийшов до висновку, що культура являє собою колективний невроз, систему неврозоподібних симптомів, які нав'язуються особистості силою суспільної думки за допомогою спеціальних прийомів і норм виховання. Людина не раз повставала проти культури, намагалася скинути її з себе, але кожного разу за це жорстоко розплачувалася. Ті травми, які вона відчувала на своєму шляху, витіснення первинних потягів були джерелом основних заборон, “табу”, на яких тримається культура. Але Фрейд не ототожнює табу і невроз. Табу – соціальне явище, невроз – індивідуальне. Фрейд вважав неврози і установки дорослих людей лише повторенням тих установок, що виникають в дитинстві. Він вважав, що нічого принципово нового не може розвиватися в людині після п'яти років. Якщо тривога з'являється вперше в момент народження, то всі наступні тривоги лише відтворюють цю першу в більшій чи меншій мірі.

Досліджуючи психічне здоров'я, К. Г. Юнг виділяє два критерії, що відділяють психічне здоров'я від хвороби. Перший критерій – адаптованість людини до свого оточення, до роботи, до культурного середовища. Другий – наявність і вільне виявлення “самості”, означаючий, що людина стала сама собою. К. Г. Юнг надавав перевагу другому критерію, розуміючи, що він може даватися ціною соціальної дезадаптації, викликаючої невроз. Парадокс у тому, що неврозом доводиться розплачуватися за здоров'я [9]. На думку Юнга, здатність людини виражати свою індивідуальність, правильно виражати свої почуття, емоції, вчинки, які не завжди можуть бути сприйняті соціумом, ведуть до неврозу. На відміну від Фрейда, який звертав увагу на дитинство в становленні особистості, виводив характер і невротичні симптоми з минулого травматичного досвіду особистості, Юнг підкреслював значення цілі, життєвої перспективи і майбутнього. Людина розвивається з минулого, але життя її наповнюється змістом, душа набуває форму і зміст в залежності від майбутнього, яке вона вибирає [9]. Кожний крок, який робиться ради того, щоб стати самим собою, потребує великих зусиль. Але хто цього досягає, відчуває себе справді психічно здоровим.

А. Адлер, розглядаючи проблему психічного здоров'я, показує, що почуття неповноцінності йде від біологічного начала (первинна незахищеність). Надмірне почуття неповноцінності або “комплекс неповноцінності” може ускладнити позитивний ріст і розвиток. Однак більш помірне почуття неповноцінності може спонукати дитину до конструктивних зусиль і досягнень. Почуття неповноцінності супроводжує вступ особистості в кожну нову вікову фазу, що позначається на психічному здоров'ї [1].

Дослідженням психічного здоров'я також займався Е.Фромм [7]. На його думку, у сучасному суспільстві здоровою вважається людина, яка пристосувалася до вимог культури, соціуму. Однак психологічне здоров'я має визначатися розвитком життєвих сил та потенціалу особи. Дослідник наголошував, що критерії психологічно здорової людини окреслюються здатністю останньої творити, любити, брати на себе відповідальність за власний розвиток. “Душевно здорова людина – та, що живе за любов'ю, розумом та вірою, хто поважає життя – як власне, так і свого ближнього” [7]. Завдання психоаналізу Е. Фромма бачив не в пристосуванні до суспільства, а в тому, щоб допомогти кожній людині стати самою собою, правильно зробити життєвий вибір. Людина повинна бачити зміст життя у тому, щоб бути собою при будь-яких обставинах. Невротичний спосіб життя, за Фроммом, пов'язаний з відмовою від свободи, з вузьким баченням світу. Згідно з Фроммом, не “принцип задоволення” лежить в основі здорової психіки, а принцип розуму, любові і відповідальності. Здоровою і нормальною психікою, за Фроммом, орієнтована в майбутнє, а не в минуле, на творчість, а не на традицію. Повна самореалізація особистості повинна була б означати можливість для людини випробувати все, що тільки можна і бути психічно здоровою. Здоровий спосіб життя, за Фроммом, передбачає свободу розуму, сприйнятливості до чужих радощів, любов до інших і самого себе. Психічно здорова людина має мужність бути собою і здійснювати вибір. Вона не намагається уникнути складностей життя і сховатися від відповідальності [7].

Е. Фромм також надає важливого значення творчості для психічного здоров'я. Без творчості життя носить інстинктивний характер. Коли людина не здатна творити культуру, вона її руйнує. Також Фромм відмічав, що людина почуває себе здоровою, коли вона належить до якоїсь спільності – сім'ї, нації, общини [7].

Е. Фромм також досліджував формування характеру дитини, відмічаючи, що він буває "продуктивним" і "непродуктивним", здоровим і невротичним безвідносно до суспільства. Соціальний характер формується в ранньому дитинстві. Уже в цей час народжуються несвідомі мотиви і комплекси. Їх специфіка залежить від системи виховання і пережитих травм. Материнська турбота, допомога в здобутті первинних соціальних навиків, форми покарання і заохочення визначають риси характеру. В перші роки відбувається і диференціація характерів. Наприклад, надмірна турбота і опіка перешкоджають дорослішанню, формують пасивний, залежний тип особистості. Недостатня чи нерегулярна турбота викликає нестачу емоційних, інтелектуальних стимулів для розвитку. Це позначається потім на психічному здоров'ї [7].

К. Хорні досліджувала вплив культури на психічне здоров'я і залежність типу неврозів від особливостей культури [8]. Вона вірила в фундаментальність для людини доброти, альтруїзму, безкорисності. Егоцентризм, агресивність, заздрість – формуються, на її думку, в певному типі суспільства, з певною економічною і політичною системою, або ж породжуються неправильним вихованням. Основною причиною неврозів Хорні вважала те, що людина в свій час не наважилася зробити вибір, не змогла реалізувати свої здібності в суспільстві, а не її дитячі переживання. В цьому її погляди тотожні з поглядами Юнга та Фромма.

Якщо у З. Фрейда едіпів комплекс є глибинною причиною неврозів, то у К. Хорні психічний розвиток дорослої людини не зводиться до дитячого досвіду. Процеси свідомої, цілеспрямованої самореалізації визначають основну структуру особистості і її внутрішні конфлікти. За словами К. Хорні, жінки більш схильні до невротизму, ніж чоловіки. Це вона пояснює тим, що дівчатка в дитинстві ущемлені більше, ніж хлопчики. Їм більше забороняють, менше дозволяють. У них в дитинстві формується почуття вини і страх перед фізичною силою. К. Хорні визначає невроз людини як відхилення від норми, яке викликає в неї почуття вини, страху, неповноцінності. Продуктивність праці при неврозі знижується. Порушуються зв'язки із соціальним оточенням. Людина не досягає важливих для неї цілей. Хорні пов'язує невроз із конфліктністю культурних норм, неправильним вихованням, нерозвинутістю інтелекту, що не дозволяє усвідомити ситуацію, вибрати правильну стратегію поведінки [8]. Хорні, як і Фрейд, заперечує думку про щасливе дитинство, показуючи, що багато хто з батьків не здатний любити дітей. Діти потребують любові, ласки, розуміння, але дорослі часто не хочуть проникатися їх інтересами, не встигають за їхнім духовним ростом. У результаті особистість дитини деформується. Страх, що виникає в дитинстві перед ворожим оточенням, почуття безпомічності перед оточуючими, які можуть образити, принизити зберігаються і в дорослому віці. Реальні тривоги і небезпеки, пов'язані з економічною і соціальною ситуацією, накладаються на цей несвідомий фон, в результаті чого виникають неврози дорослої особистості.

Придушення сексуальних бажань в дитинстві закладає, згідно Фрейду, ґрунт для неврозу. Хорні не погоджується з думкою Фрейда про те, що конфлікт між статевим інстинктом і культурою є основною причиною неврозів. Причину неврозів К. Хорні пов'язує з суперечністю самої культури. Суперечності культури відображаються в неврозі, симптоми якого – агресивність, надмірні претензії і страх. Але К. Хорні стверджує, що конфлікт створюється не самою культурою, а нездатністю людини тверезо оцінювати свої сили, робити правильний вибір. Людина виявляється недостатньо розвинута, має недостатній інтелект, щоб стати на рівні з культурою. На думку Хорні, найбільше, що потрібно вимагати від культури – це те, щоб вона не заважала нормальному розвитку особистості [8].

А. Маслоу у своїх дослідженнях наголошував на двох складових психічного здоров'я. Це, по-перше, прагнення людини розвивати свій потенціал через самоактуалізацію. Необхідна умова самоактуалізації, на його думку, – формування у людини правильного бачення самої себе [2]. Крім того людина повинна реалізувати те, що закладено в ній природою, а перебудова суспільства повинна вестися шляхом створення для людей можливостей для їхньої самоактуалізації. Друга складова психічного здоров'я – прагнення до гуманістичних цінностей. Маслоу стверджував, що самоактуалізуючій особистості притаманні такі якості, як прийняття інших, автономія, спонтанність, почуття до прекрасного, почуття гумору, альтруїзм, схильність до творчості [2]. Учений, розглядаючи цінності людей, які самоактуалізуються, вказує, що кожній людині властива тенденція до руху вперед чи потреба розвитку. Таку тенденцію А. Маслоу називає показником психічного здоров'я. Іншими словами, "у людини існує сила, що спонукає її до спонтанної експресивності, повної індивідуальності та здатності побачити істину; до творчості, доброти, спокою, чесності, любові" [2, с. 193]. Цю групу цінностей А. Маслоу називає „цінностями розвитку" або "вищими цінностями" [2, с. 193]. Він стверджує, що їх можна "відкрити", вивчаючи здорових, повноцінних (що самоактуалізуються) людей. Здорові люди, на думку автора, здійснюють вільний вибір цінностей, їм надається свобода вибору. Крім того, дослідник відзначає, що тенденція розвитку у напрямку до повноцінності й здоров'я не є єдиною – у тієї ж людини ми також можемо виявити і прагнення до смерті, страх, схильність до захисту і до регресу. Таку групу цінностей А. Маслоу називає "цінностями здорового

регресу” або “нижчими цінностями” [2, с. 213]. При цьому автор наголошує, що зріла, сильна й здорова людина більше схильна до цінностей розвитку і менше – до регресивних цінностей, але їй потрібні як одні, так і інші. [2, с. 213]. А. Маслоу переконаний, що у більшості людей нижчі цінності та потреби домінують над високими потребами й цінностями. Тільки психічно здорові, зрілі, розвинуті люди частіше за все вибирають вищі цінності, але це відбувається переважно завдяки задоволенню нижчих потреб, які не потребують активності. Таким чином, вища природа людини спирається на нижчу, як на основу. Кращий спосіб розвинути вищу природу, за А. Маслоу, – це спочатку реалізувати і задовольнити нижчу природу, перетворивши її на опорну основу. Дослідник вказує, що більшість людей прагне до самоактуалізації, до більш повноцінного життя, але лише психічно здорові люди можуть досягати бажаного результату.

Таким чином, розуміння проблеми психічного здоров'я поглибили дослідження А. Адлера, З. Фрейда, К. Юнга, А. Маслоу, Е. Фромма, та ін. Кожен з дослідників по-своєму висловлював свою точку зору стосовно проблеми психічного здоров'я. Деякі психологи концентрували свою увагу на індивідуальному розвитку, особливо на досвіді дитинства, інші цікавилися історією колективного свідомого і несвідомого, ще інші досліджували проблеми особистості і культури, зокрема, вплив культури на психічне здоров'я і залежність типів невротів від особливостей культури. При цьому жоден з них не дає чіткого визначення поняття психічного здоров'я, розглядаючи лише його окремих аспекти і не вказуючи шляхів до психічного здоров'я. Крім того у психологічній літературі виділені і достатньо глибоко проаналізовані фактори, що впливають на психічне здоров'я особистості. Більшість із цих факторів мають соціально-психологічний, соціально-культурний і соціально-економічний характер.

Проаналізувавши погляди дослідників на психічне здоров'я, можна зробити висновок, що в його основі лежить духовний розвиток людини, душевний комфорт, відсутність тривожності, напруженості. Турбота про психічне здоров'я передбачає увагу до внутрішнього світу особистості: до її почуттів і переживань, захоплень і інтересів, знань і здібностей, її відношення до себе, однолітків, дорослих, до оточуючого світу. Поза увагою науковців залишається глибинно-психологічний аспект проблеми психічного здоров'я та роль психічного здоров'я в адаптації суб'єкта до соціуму.

Дослідження у контексті психодинамічної теорії Т. С. Яценко переконують, що психічне здоров'я пов'язане із станом душевного благополуччя, який у свою чергу передбачає знижений рівень тривожності, напруженості, почуття психологічної загрози від присутніх, відсутність смутку, страху. Психічно здоровій людині властиві внутрішній спокій, рішучість, відкритий погляд, постійна ввічливість, відсутність метушливості і вампіризму, тверезість розуму і послідовність поведінки. Це ознаки психіки людини, котра змогла розв'язати свої особистісні проблеми, тобто позбутися стабілізованої внутрішньої суперечливості і набути врівноваженості. Психічно здорова особистість захищена достатньо глибоким самоусвідомленням, вона володіє власним емоційним станом і поведінкою. Психічне здоров'я присутнє тоді, коли людина діє адекватно до мети досягнути реального результату, і не лише правильно його прогнозує, а й застосовує адекватні засоби до його досягнення [12].

Отже, психічне здоров'я суб'єкта – це стан психологічного благополуччя, що передбачає відсутність хворобливих психічних явищ, співвідноситься з переживанням внутрішнього психологічного комфорту, передбачає гармонізацію внутрішніх суперечностей і конфліктів. Поняття психічне здоров'я охоплює шляхи гармонізації людини, її бажання, амбіції, здібності, ідеали, почуття і свідомість. Лише у психічно здоровій людині ми можемо спостерігати прояви психічної рівноваги. Психічно здоровій людині також властиві відносна стійкість поведінки та адекватність їй зовнішнім умовам, висока індивідуальна пристосованість організму до звичних коливань зовнішнього середовища, здатність підтримувати звичне комфортне самовідчуття, оптимізм, зосередженість, адекватний рівень домагань, почуття обов'язку, впевненість у собі, невразливість до образ, відповідальність, доброзичливість. Психічно здорова особистість характеризується вираженою цілеспрямованістю, волею, енергійністю, активністю, адекватною самооцінкою. Все це сприяє розвитку можливостей у розумінні себе та взаємин з іншими людьми, підвищує психологічну захищеність і психологічну силу, сприяє адаптації суб'єкта в соціумі.

Якщо ж особистість психічно нездорова, то для неї характерні відсутність поміркованості, імпульсивність, роздратованість, нестриманість, агресивність, потреба в допомозі іззовні, прагнення до авторитарності, яке може бути реалізоване в найрізноманітніших формах. Людина в такому стані перетворюється на виконавця певних функцій, проте її постійними супутниками залишаються смуток і тривога. Людина несе в собі суперечність між вимогами буття і соціуму. У її поведінці починають домінувати ірраціональні компоненти. Ірраціональність поведінки зумовлює дії, спрямовані людиною на те, щоб позбутися нестерпного для неї емоційного стану, але без можливості прогнозувати результати. До проявів психічного нездоров'я можна також віднести відчуття дисгармонійності внутрішнього світу, агресивність, тривожність та немотивований страх, актуалізацію почуття меншовартості, егоцентризму, концентрацію на власних проблемах та інтересах власного “Я”, пасивність, блокування творчого потенціалу та здатності до самореалізації. Усі ці явища є проявами особистісної проблеми суб'єкта, що

відображає суперечливість й дисфункціональність психіки. Глибинно-психологічні витoki особистісної проблеми зумовлюють її імперативну силу, що без психологічної корекції може послаблювати і дезадаптувати суб'єкта. Саме внутрішня проблематика породжує викривлене сприйняття іншої людини у ситуації спілкування, невідповідність конструктивних намірів суб'єкта його реальним діям, закритість для нового досвіду. Ці тенденції мають індивідуально-неповторне вираження, що не знімає їх деструктивного впливу на характер міжособистісної взаємодії.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, глибинний психокорекційний процес має бути спрямований на поглиблення пізнання суб'єктом функційних особливостей несвідомої сфери, цілісних проявів психіки у єдності свідомих та несвідомих аспектів. Це відкриває можливість послабити та упередити деструктивні тенденції психіки, породжені непродуктивними очікуваннями ідеалізованого "Я". Психокорекція передбачає наближення до феноменології психіки кожної людини з метою розкриття її особистісного потенціалу, розвитку соціально-перцептивного інтелекту, що й обумовлює її цілісний характер в єдності діагностичних й корекційних аспектів. Глибинно-психологічна корекція нівелює дію системи психологічних захистів за рахунок об'єктивування відступів від реальності відповідних очікуванням ідеалізованого "Я", що сприяє реалістичності очікувань ідеалізованого "Я", яке в більшій мірі гармонізується з ідеалом "Я". Психокорекція за методом АСПН відкриває перспективи для свободи поведінки суб'єкта, дає можливість звільнитися від почуття тривоги, що сприяє налагодженню партнерських стосунків з оточуючими, рівня адаптованості до соціуму, підвищенню показників відкорогованості особистості та показників психічного здоров'я.

Література:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Пер. с нем. – М.: За экономическую грамотность, 1995. – 296 с.
2. Маслоу А. Психология бытия. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1997. – 300 с.
3. Психология. Словарь /Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат.,1990. – 301С.
4. Руководство практического психолога: Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы /Под ред. И.В. Дубровиной. – 2-е изд.- М., Издательский центр "Академия", 1997. – 196 с.
5. Фрейд З. О клиническом психоанализе: Избранные сочинения. – М.: Медицина, 1991. – 288 с.
6. Фрейд З. Я и Оно // Психология бессознательного. – М.: Просвещение, 1990. – С. 425 – 440.
7. Фромм Э. Бегство от свободы; Человек для себя / Пер. с англ. Д. Н. Дудинский.. – Мн.: ООО "Попудри", 2000. – 672 с.
8. Хорни К. Самоанализ. Психология женщины. Новые пути в психоанализе. – СПб.: Питер, 2002. – 480 с.
9. Юнг К. Г. О психологии бессознательного // Юнг К. Г. Собрание сочинений. Психология бессознательного / Пер. с нем. – М.: Канон, 1994. – 320 с.
10. Яценко Т. С. Проблема дослідження несвідомої сфери психіки суб'єкта // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 7 – С. 10 – 15.
11. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
12. Яценко Т. С. Соціально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей – К.: Вища школа, 1987. – 110 с.

Резюме. У статті поставлений акцент на проблемі психічного здоров'я суб'єкта у контексті глибинно-психологічної корекції. Розглядаються погляди дослідників на проблему психічного здоров'я. Представлені основні критерії психічно здорової особистості. **Ключові слова:** психічне здоров'я, глибинно-психологічна корекція, психологічне благополуччя, особистісна проблема.

Резюме. В статье поставлен акцент на проблеме психического здоровья в контексте глубинно-психологической коррекции. Рассматриваются взгляды психологов на проблему психического здоровья. Представлены основные критерии психически здоровой личности. **Ключевые слова:** психическое здоровье, глубинно-психологическая коррекция, психологическое благополучие, личностная проблема.

© 2012

А.П. Стромило (м.Черкаси)

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ НАСИЛЬСТВА НАД НЕПОВНОЛІТНИМИ

Жорстоке поводження з дітьми визнано однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі. Без подолання цього згубного явища не можливо створити умови для повноцінного розвитку дитини, реалізації її особистості. Проблема насильства над дітьми свідчить про необхідність ретельного